

A játék képi megjelenítése a Köznevelésben. Az 1953., 1963., 1973. és 1983. évi lapszámok ikonográfiai vizsgálata

Molnár-Kovács Zsófia

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
tanszékvezető egyetemi docens, 0009-0005-7448-6052

KEYWORDS

- *Köznevelés*
- *educational professional journal*
- *iconographical analysis*
- *play activity*

KULCSSZAVAK

- *Köznevelés*
- *pedagógiai szaksajtó*
- *ikonográfiai elemzés*
- *játéktevékenység*

ABSTRACT

The Visual Presentations of Play Activities in Köznevelés. *Iconographical Analysis of an Educational Professional Journal in the Years 1953, 1963, 1973, and 1983* | The research presented focuses on the pictorial sources of a Hungarian professional journal (Köznevelés) between the period of 1953 and 1983. The paper introduces those press photos, in number thirty, which visualize the play activities of children. The analysis which was executed with the help of iconographical method examined the whole year of 1953, 1963, 1973, and 1983 so that micro research can be considered, as regards Köznevelés, representative. The pictures don't just illustrate the textual sources but offer unique knowledge. This paper first reviews the key works of the relevant literature, followed by a brief presentation of Köznevelés. It outlines significant events in education policy from the second half of the 20th century and clarifies the characteristics and applicability of the pedagogical iconographic method. After establishing the analytical perspectives, it proceeds to the examination of images, concluding the study with a discussion of summarizing thoughts and emerging trends.

ABSZTRAKT

Tanulmányunk a Köznevelés című folyóiratban közölt képi anyag, illetve ezen belül a fotográfiai vizsgálatára helyezi a hangsúlyt. A fotók áttekintése során pedig kizárólag a játék képi megjelenítési formáira fókuszálunk. Az ikonográfiai módszer segítségével elemzett fotók a Köznevelés 1953., 1963., 1973. és 1983. esztendejének teljes évfolyamát lefedik, így a mikrokutatás és annak eredményei a szaklap vonatkozásában reprezentatívnak tekinthetők. A négy évfolyam viszonylatában összesen 30 kép elemzése valósult meg. Írásunkban először áttekintjük a legfőbb szakirodalmi műveket, majd a Köznevelés rövid bemutatására vállalkozunk. Felvázoljuk a 20. század második felének jelentős közoktatáspolitikai eseményeit, majd tisztázzuk a pedagógiai ikonográfiai módszer ismérveit, hasznosíthatóságának körülményeit. Az elemzési szempontok rögzítése után rátérünk a képek vizsgálatára, végül tanulmányunkat az összegző gondolatok és a körvonalazódó tendenciák közreadása zárja.

Bevezetés

„A képek világában élünk. Festmények, szobrok, rajzok, lenyomatok, fényképek és filmek őrzik az adott korokhoz kötődő társadalmi, kulturális és antropológiai jelenségekről alkotott elképzeléseket és nézeteket.” – vélekedik a képek szerepéről *Ulrike Pilarczyk* és *Ulrike Mietzner* (Pilarczyk & Mietzner, 2010:3). A képi források ugyanis nem csupán illusztrálnak, hanem egyedi tudástartalmakat kínálnak, kultúraátörökítő szereppel bírnak, a verbalitáson és a textuson túlmutató

vizuális információkat közölnek. Jelen tanulmányban a pedagógiai szaksajtó egy adott orgánumban, a *Köznevelés*ben közölt képi anyag, illetve ezen belül is a fotográfiaiak vizsgálatára helyezük a hangsúlyt. A fotók áttekintése során pedig kizárólag a játék képi megjelenítési formáira fókuszálunk, elemző munkánk a sport- és művészeti tevékenységek vizsgálatát nem érinti. A *Pedagógiai Lexikon* értelmező szócikke szerint a játék „kiemelt jelentőségű tájékoztató tevékenység, a gyermek legfontosabb tevékenységrendszere, fejlődésének kulcsa” (Báthory & Falus, 1997:136); „önként vállalt, önmagáért való, és az örömszerzés háttérben energetizáló, azaz komoly szerepe van az egészséges lelki egyensúly kialakításában és fenntartásában” (Báthory & Falus, 1997:136).

Az ikonográfiai módszer segítségével vizsgált fotók a *Köznevelés* 1953., 1963., 1973. és 1983. esztendejének teljes évfolyamát lefedik, így a mikrokatatás a szaklapot tekintve reprezentatív eredményeket közöl. A hazai pedagógiai szaksajtó teljes spektrumát azonban nem reprezentálja. A négy évfolyam viszonylatában összesen 30 kép elemzése valósult meg, melyek sorszámozva, az évenkénti bemutatásoknál a tanulmány szerves részeként szerepelnek. A kutatás lebonyolítását a képek minősége nehezítette, hiszen a fellelt lappéldányok fekete-fehér sajtófotóin némely elemzési szempont nehezen azonosítható.

Szakirodalmi háttér

A mikrokatatás lefolytatása legalább háromféle szakirodalmi típus áttekintését igényelte, melyek közül a továbbiakban néhány kiemelkedő – a tanulmány létrejöttét effektíve elősegítő – mű és szerző megemlítése indokolt. Egyrészt előtérbe került az ikonográfiai elemzési módszer elméleti és gyakorlati alkalmazását közvetítő munkák megismerése. A hazai konkrét empirikus vizsgálatokban élen járó *Géczi János* számos aspektusból közelít a történeti pedagógia eme segédtudományához, s kutatásai során mindenekelőtt a pedagógiai szaksajtóban prezentált fotográfiaiak elemzése élvez prioritást (lásd Géczi, 2008, 2010; Géczi & Darvai, 2010). Szintén a pedagógiai sajtóelemzés terén – a vizsgált korszakunk tekintetében pedig különösen – meghatározóak *Somogyvári Lajos* és *Darvai Tibor* munkái (Somogyvári, 2015, 2017; Darvai, 2022). *Kéri Katalin* szintúgy egy sajtóorgánomot (*Nők Lapja*) vett górcső alá, s a címlapképek szakszerű analízise során strukturált főbb szempontjai és alapvetései jelen összegző tanulmány megszületéséhez is irányadó útmutatásul szolgáltak (Kéri, 2009).

Másrészről hangsúlyoznunk szükséges a történelmi kontextusba ágyazott hazai oktatáspolitikai döntéseket, melyek átfogó megismeréséhez többek között *Kelemen Elemér* (2002, 2013), *Sáska Géza* (1990) és *Kardos József* (1997) munkái nyújtanak alapvető fejlődéstörténeti vázlatot. Az 1950-1980 közötti időszak

oktatási törvényhozásának történeti és tanügyigazgatási áttekintése, illetve a globális tananyagreformok bemutatása az elemzési szempontok háttérét adják.

Végül, harmadrésről a sajtótörténeti megközelítést, illetve az elemzés alá vont pedagógiai szaklap, a *Köznevelés* nevelés- és oktatástörténeti forrásértékét kell hangsúlyoznunk. *Jáki László* (1962, 1993) munkáiban a magyar neveléstudomány forrásairól értekezik, illetve megnevezi a hazai nevelésügyi folyóiratok legfőbb bibliográfiai tételeit az 1937-1958 közötti időszakban. 1995-ben a *Köznevelés* fél évszázados jubileumát ünnepelte, s e jeles alkalomból a szerkesztőség egy tematikus lapszámot bocsátott közre, mely nagyvonalakban a megjelenés objektív és szubjektív körülményeit tekintette át a kezdetektől a '90-es évek közepéig bezárólag (Köznevelés, 1995). A közzétett írásokon keresztül egészen egyedi aspektusból tükröződik tehát a lap szellemisége.

A Köznevelésről

1945 tavaszán a magyar közoktatási kormányzat, illetve Teleki Géza kultuszminiszter, új oktatási hetilapot alapított *Köznevelés* címmel, mely 1945 és 1948 között – *Szunyogh Szabolcs* szavait idézve – „a magyar pedagógiai közgondolkodás egyik fókusza volt.” (Szunyogh, 1995:6) A lap a megalakulásától kezdve – olvasmányos kereteket öltve – a mindenkori oktatáspolitikai törekvések nyílt szimpóziumának számított, és számos funkciót betöltött. A biztos keretet nyújtó hagyományokra építve elsősorban tájékoztató, szemléletformáló és vitaindító fórumként funkcionált a megszűnéséig, 2013-ig. (Novák, 1995a, 1995b; Somogyvári, 2015; Darvai, 2022) 2013 márciusától az *Új Köznevelés* című „Értékmentő oktatási tájékoztató havilap” (Köznevelés, 2013:1) lépett a helyébe, mely az elmúlt több mint 10 évben folyamatosan megjelent.¹ A *Köznevelés* legmeghatározóbb munkatársai közül példaként említhetjük az alapító szerkesztőt, *Bíró Lajos Pált* (1945-1946) és *Kiss Árpádot* (1946-1948), továbbá *Petró András* felelős szerkesztőt (1955-1966), *Tóth László* főszerkesztőt (1976-1989), *Szoboszlai Béla* szerkesztőségi munkatársat (1961-1988), *Szunyogh Szabolcs* főszerkesztőt (1990-2013), *Novák Gábor* rovatvezetőt (1976-2013) és *Tetlák Eszter* fotóriportert (1990-2013) (Köznevelés, 1995; Darvai, 2022). 1954 és 1963 között a lapszámok mellékletet is tartalmaztak, *Alsótagozati oktatás-nevelés* címen. A lap állandó rovatait szemügyre véve két egységet érdemes kiemelni, melyek a lap kiadásának végéig megmaradtak. Az egyik a *Szemle*, a másik pedig a *Munkajogi kérdések*, melyek a *Köznevelés* megjelenésének kezdeti időszakáig nyúlnak vissza. Ez utóbbi az idők folyamán több névváltoztatáson is keresztülment.

¹ Lásd Új Köznevelés – Lapszámok. URL: <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-kozneveles/lapszamok>

Kezdetben *Válaszok munkaiügyi kérdésekre* címmel látott napvilágot, majd az 1968. 3. számtól *Munkajogi tanácsadó* rovatként működött tovább. A *Munkajogi kérdések* elnevezést a rendszerváltást követően nyerte el. (Köznevelés, 1995)

A közoktatáspolitikai háttér az 1950-1980-as években

A második világháborút követő mintegy fél évszázad oktatáspolitikai, oktatástörténeti vonulatának felvázolását, illetve ezzel párhuzamosan a *Köznevelés* hasábjain publikált közoktatáspolitikai célkitűzések tagolását a lap megalapításával szinte egy időben életre hívott Országos Köznevelési Tanács megemlékezésével érdemes kezdenünk. A tanács a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tanácsadó testületeként a demokratikus szellemű új nevelési alapelvek kidolgozásában működött közre. (vö. Nagy, 1978:364-365; Kardos, 1997) A *Köznevelés* pedig ezen – végleges formát öltött – oktatáspolitikai elképzeléseket és döntéseket közvetítette olvasóinak. 1945 és 1948 között, tehát egészen a „fordulat évéig”, a hazai iskolarendszer a háború előtti állapotokhoz igazodott, s csak ezt követően, az 1948. évi XXXIII. törvény életbe lépésével, mely a nem állami iskolák fenntartásának állam által való átvételéről döntött, került sor az iskolák szovjet mintájú átalakítására.² Kutatásunk szempontjából a további rövid bemutatás során azon oktatáspolitikai határozatok, illetve tantervi változtatások élveznek prioritást, melyek a vizsgálat tárgyához igazodnak, s a *Köznevelés*ben közzétett írások társadalmi-politikai háttéréül szolgálnak.

Az elemzés alá vont mind a négy évtizedben, szinte közvetlenül a vizsgált tárgyévek előtt, – az 1980-as években a vizsgált évfolyam után – olyan központi tantervi változtatások születtek, melyek meghatározták a Magyar Dolgozók Pártjának (a továbbiakban: MDP), majd a Magyar Szocialista Munkáspártnak (a továbbiakban: MSZMP) a központi oktatási ideológiáját, illetve korrigálni kívánták a háború utáni években napvilágot látott rendeletek hiányosságait (Sáska, 1990; Kardos, 1997; Kelemen, 2002, 2013; Darvai, 2022). E rendeletek, illetve főbb tartalmi elemeik, utasításaik természetesen a *Köznevelés* lapjain is helyet kaptak.

Az 1950. évi tanterv a marxista-leninista világnézet szellemében a tananyag erőteljes átpolitizálását sürgette, mely a vallásos világnézet, valamint a demokratikus műveltségismény háttérbe szorítását jelentette. Néhány évvel később, 1954 márciusában az MDP központi vezetősége határozatot hozott, melyben hangot adott azon véleményének, mi szerint a közép- és felsőfokú intézményeket az általános iskolák rovására túlfeljesztették. Feltételezhetően ezzel (is)

---

² 1948. évi XXXIII. törvénycikk a nem állami iskolák fenntartásának az állam által való átvétele, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami tulajdonbavétele és személyzetének állami szolgálatba való átvétele tárgyában. Net.Jogtár: URL: <https://tinyurl.com/ht36r5ue>

összefügg, hogy a hivatalos oktatáspolitikai sajtóorgánuma, a *Köznevelés* az 1954. évi 19. számától *Alsótagozati oktatás-nevelés* címmel külön mellékletet bocsátott közre. Az 1961. évi III. törvény (*A Magyar Népköztársaság oktatási rendszeréről*) továbbra is a marxizmus-leninizmus eszmerendszerét, a szocialista erkölcsi felfogást és a hazaszerető, törvénytisztelő állampolgári lét jogosultságát hangsúlyozza, s a tankötelezettség korhatárát a 16. életévre emelte fel. Bár a törvény elméletileg „az oktató-nevelő munka minden fokán biztosítja a szorosabb kapcsolatot az étellel, a gyakorlattal, a termelő munkával”³, a gyakorlat szintjén elvárt mértékű tananyagcsökkentést azonban nem sikerült keresztülvinni. Az MSZMP KB 1972. október 6-án kiadott oktatáspolitikai határozata ezért 1973. szeptember 1-ig (ismét) tananyagcsökkentő tervet írt elő minden iskolatípus számára, s előírta egy új tanterv kidolgozását is. A nyolcvanas éveket tekintve, 1982-ben a Központi Bizottság ismételen kiadott egy oktatáspolitikai dokumentumot, *Állásfoglalás* címmel, mely igyekezett a társadalmi igényekhez s a megváltozott körülményekhez igazodni. Ezen felül az 1985. évi I. törvény (*Az oktatásról*) érdemel említést, melyben a témánk szempontjából releváns előírás, hogy „A nevelési-oktatási intézmények az egészséges életmód követelményeinek megfelelően gondoskodnak a tanulók tanórán kívüli foglalkoztatásáról.”⁴

Tanulmányunkban a felvázolt, központilag előírányzott törvények és határozatok a *Köznevelés* vizsgált évfolyamait közvetlenül megelőzve, illetve a '80-as években azt követően keletkeztek. Bár a játék, illetve a gyermeki szórakozás biztosítása törvényi szinten nem kerül felszínre, ám az ikonográfiai elemzés lefolytatásához nélkülözhetetlen a képek létrejöttét övező társadalmi, politikai és kulturális háttér ismerete, tisztán látása.

Pedagógiai ikonográfia

A *Köznevelés* című pedagógiai sajtótermék kutatását tekintve ezúttal a képi anyag vizsgálatára helyeződik a hangsúly, így a téma ikonográfiai elemzése kézenfekvőnek bizonyult. *Szőnyi György Endre* megfogalmazásában „Az ikonográfia lényege: gondolati konstrukciók vagy történetek bemutatása vizuális vagy verbális képeken keresztül, konvencionálisan rögzült jelentések alapján.” (Szőnyi, 2004:60) Az ikonográfia ugyan a képek leírásával foglalkozik, nem nélkülözheti azonban a hozzá tartozó szöveges források figyelembevételét sem. A textus és kép egymással kölcsönös és szoros kapcsolatban áll; a kép mondanivalója, jelrendszere és szimbolikája a szöveg által válik teljessé. Ahogy *Cennerné Wilhelmb Gizella* is megjegyzi: „A képes dokumentumok vizualitása közelhozza,

³ 1961. évi III. törvény a Magyar Népköztársaság oktatási rendszeréről. URL: <https://tinyurl.com/yc797tju>

⁴ 1985. évi I. törvény az oktatásról. URL: <https://tinyurl.com/4j6f7zxf>

életszerűvé teszi az írott forrásokban közölteket”. (Cennerné, 1986:340) Az ikonografikus/ikonológikus értelmezés egyik meghatározó kritériuma a vizsgálat alá vont képek antropológiai jelentéstartalmának bizonyíthatósága, az emberi jelenlét kimutathatósága (lásd Géczi, 2008; lásd még Somogyvári, 2015).

Az objektív forráskritika érvényesítése a képi vizsgálatok lefolytatása során is indokolt, így – *Kéri Katalin* szavaival élve – az „Ikonográfiai elemzések esetében különösen jól kell ismerni a vizsgált korszak művészeti irányzatait, kulturális jellegzetességeit, vallásos tanításait, tudományos ismereteit, társadalmi-gazdasági viszonyait és más jellemzőit.” (Kéri, 2001:99-100) Mindemellett pedig – ahogy *Endrődy-Nagy Orsolya* rávilágít – az ún. képolvasást „befolyásolhatja a társadalmi kontextusunk, nemünk, világnézeti, vallási hovatartozásunk, az adott időszak és térség, környezet, melybe beleszületünk.” (Endrődy-Nagy, 2017b:111)

Az ikonológiai szempontok jól körülhatárolt definiálása, a diszciplinárizálás az 1970-es, 1980-as években vette kezdetét, s az ikonográfia/ikonológia önálló tudománnyá válásának folyamata a 20. század végén tetőzött. A neveléstörténeti ikonológia is csupán az 1980-as és 1990-es években jelent meg Európában, illetve az amerikai kontinens északi részén. (Géczi & Darvai, 2010) Az ikonográfiai/ikonológiai módszer kidolgozása – *Aby Warburg* nyomdokain járva – *Erwin Panofsky* nevéhez fűződik. Panofsky értelmezésében „az ikonográfia egy leíró-azonosító segédtudomány [...], amely összegyűjti, leírja és osztályozza azokat a képeket, motívumokat, történeteket és allegóriákat, amelyek konkrét műalkotások ’irodalmi magját’ alkotják és ezért ismeretük, illetve felismerésük a helyes értelmezés(ek)hez [...] elengedhetetlen.” (Szőnyi, 2004:84) Panofsky mellett *Ernst H. Gombrich* művészettörténész szintén az ikonológia jeles képviselőjének tekinthető. *Ulrike Pilarczyk* és *Ulrike Mietzner* korunk ikonográfiai kutatói, akik elsősorban a képelemzések pedagógiatörténeti kutatásokban való hasznosításának lehetőségeire fókuszálnak. A 2008-ban és 2010-ben hazánkban publikált magyar és német nyelvű tanulmányaik (Mietzner & Pilarczyk, 2008; Pilarczyk & Mietzner, 2010) a képeket mint oktatástörténeti kutatási forrásokat értelmezik.

Vizsgált témánk szempontjából külön ki kell emelnünk a gyermekkortörténeti ikonográfiai kutatásokat, illetve azok jelentőségét. *Endrődy-Nagy Orsolya* 2017-ben publikált, gyermekkortörténeti megközelítést érvényesítő tanulmányában hangsúlyozza, hogy az ikonográfia esetében „Egy olyan, a hazánkban még kodifikáció alatt álló interdiszciplináris altudományterülettel foglalkozunk, mely új impulzust adhat a gyermekkortörténeti és – tágabb értelemben – a neveléstörténeti kutatásoknak.” (Endrődy-Nagy, 2017a:1) *Portik Erzsébet Edit* – aki a felnőtt-gyermek kapcsolat vizuális elemeit, illetve a gyermekképet egy gyermekfolyóirat tükrében vizsgálta – kiválóan érzékelteti, hogy a lap képi anyagának behatóbb tanulmányozásán keresztül „a korabeli pedagógiai gondolkodás és kultúra olvasatai kiválóan azonosíthatók” (Portik, 2014:23).

A képek elemző feltárása, illetve maga az ikonográfiai megközelítésmód a nevelési terekben rögzített cselekvéseket is előtérbe helyezi. Az antropológiai terek vizsgálata (vö. Géczi, 2010; Somogyvári, 2015) az emberábrázolások sokrétű analiziséhez járul hozzá.

Szőnyi György Endre, W. T. Mitchell tipológiáját továbbfejlesztve és kibővítve, a képek ötféle forrását különböztette meg. Tanulmányunkban az öt lehetséges eredet közül „az ember által fizikai valóságában létrehozott” képek (Szőnyi, 2004:10) pedagógiai szaksajtóban felvonultatott típusát, illetve annak egy adott szegmensét vesszük górcső alá.

Az elemzési szempontok

A vizsgálat alá vont fotók elemzése – a közoktatáspolitikai, oktatástörténeti háttérismeret birtokában, a pedagógiai ikonográfia módszerével felvértezve – a *Köznevelés* négy évfolyamának hasábjain a játék képi megjelenítésére összpontosít. A fő elemzési szempontok rögzítése két hasonló vizsgálat lefolytatása, illetve publikálása nyomán történt. Az egyik *Géczi János* (2010) tanulmánya, mely a képi hangsúlyokat strukturálja a pedagógiai szaksajtóban, az 1960-1980 közötti időintervallumban. A másik pedig *Kéri Katalin* (2009) munkája, mely a *Nők Lapja* címlapképeinek gyermekábrázolását veszi górcső alá az 1950-es években. Az alábbi dimenziók megfogalmazása során tehát kiemelten e két műre támaszkodtunk:

- I. A képek előállításának körülményei
(a közölt lapszámok adatolása, a képek eredete és készítői)
- II. A képek általános jellemzése
(az ábrázolt személyek száma, neme és életkora, a személyek elhelyezkedése a képeken)
- III. Az 1. és 2. antropológiai tér vizsgálata (vö. Géczi, 2010):
  1. A személyek viselete (ruházata), eszközök
  2. A cselekvés helyszíne és a cselekvés jellemzése
- IV. A képekhez tartozó szövegek, feliratok, címek és egyéb nyelvi elemek feltárása

„Játékos” képek

Tanulmányunkban a *Köznevelés* négy évtizedének egy-egy évfolyamát tekintjük át. Az 1950-es évektől az 1980-as évekig bezárólag minden évtized harmadik éve, tehát az 1953., az 1963., az 1973. és az 1983. évi lapszámok képezik a vizsgálat tárgyát. Az 1953. évben (IX. évfolyam) összesen 24 számot közölt le a szerkesztőség, s az utolsó két szám (23-24.) összevontan jelent meg. 1963-ban szintén 24 szám jött ki a nyomdából, ezúttal összevont számok nélkül. 1973-ban és 1983-ban már 43 számot publikáltak. Az elemzési szempontokat figyelembe véve – s a négy évfolyam minden egyes számát átnézve – összesen 30 fénykép emelhető jelen kutatás középpontjába, melyek „játékos elemeket”, tehát játszó gyerekeket, illetve különböző játékokat vonultatnak fel. A továbbiakban e képek vizsgálatára fókuszálunk.

1953

Az 1953. évben négy kép került előtérbe, melyek játéktevékenységet ábrázolnak. Három kép (1-3. kép) a nyári szünidő idején, augusztusban, a 4. kép pedig december legelején került publikálásra, s az évszak alapján úgy tűnik, hogy a képek valóban közvetlenül a megjelenés előtt készültek. A kutatás céljait tekintve kiemelendő, hogy az 1953. év 16. számától egészen a 24. számig bezárólag nem jelent meg képi anyag a lapban, illetve csupán az első külső és első belső borítón, valamint a hátsó külső borítón vonultattak fel néhány képet, melyek főként az iskolai tanítási-tanulási folyamatot ábrázolják. Az elemzés alá vont képek közül tehát az első három a hátsó külső borítóról, egy (4. kép) pedig az első külső borítóról származik. A fotográfiák forrásai és készítői nem ismertek.

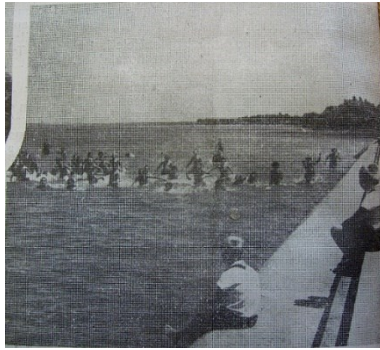

1. kép: Vidám úttörőélet a csillebérci táborban

Forrás: Köznevelés (1953). IX(14), 1953. augusztus 1. hátsó külső borító

Megjegyzés: Az „úttörőváros” 1948-ban létesült a budapesti Szabadság-hegyen.

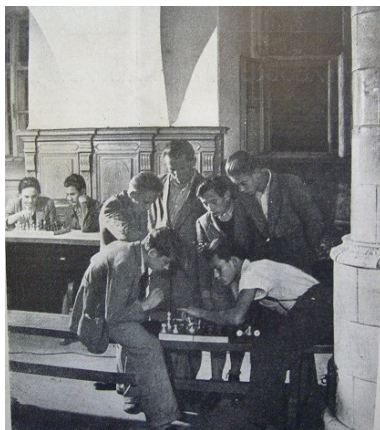

2. kép: A Balaton-környéke számos úttörőtáborá közül a balatonzamárdi 18-as számú üdülőben Nógrád megyei úttörők pihennek
Forrás: Köznevelés (1953). IX(14), 1953. augusztus 1. hátsó külső borító

3. kép: Vidám labdajáték a Balatonban
Forrás: Köznevelés (1953). IX(15), 1953. augusztus 15. hátsó külső borító

4. kép: A szécsényi mezőgazdasági technikum diákkotthonában
Forrás: Köznevelés (1953). IX(22), 1953. december 1. első külső borító

A négy kép közül három képen (1., 3. és 4. kép) kis csoportok láthatók, 8-10 fő szerepel rajtuk. A 2. képen nem tudjuk pontosan megítélni a szereplők számát, de

annyi bizonyos, hogy több mint 30 főről beszélhetünk. Mind a négy képen kizárólag fiúk láthatók. Az 1-3. képen 10-12 éves gyerekek jelennek meg, s nem mutatható ki felnőtt jelenléte. A 2-3. képen – a felvétel jellege miatt – az életkor megállapítása kissé nehézkes. A 4. képen feltételezhetően a 16 éves korosztály képviselteti magát. A képeken a gyerekek a centrumban helyezkednek el, egyértelműen ők képezik tehát a fotók „tárgyát”.

Az antropológiai terek közül az elsőt tekintve az 1. és 2. képen megjelenik az úttörő-egyenruha, illetve az úttörő-nyakkendő. A 2-3. képen a gyerekek nagy része – nyár lévén – csupán fürdőnadrágot visel. A 4. képen egyéni öltözettel találkozunk, melynek szerves részét képezi az öltöny, a (rövid ujjú fehér) ing, a hó-zentróger, s néhány szereplőn a zakó alól kibukkanó fekete mellény. Nyakkendő nem látható a fiúkon. A képeken mindenekelőtt a játéktevékenységhez kapcsolódó eszközök dominálnak. Az 1. képen a pingpongasztal és kellékei, a pingpong-ütő és a pingpongháló, valamint egy fából készült karosszék, a 3. képen egy labda, a 4. képen pedig 2 sakktabla, illetve -készlet kapott helyet. A 2. képen nem szerepel semmilyen eszköz, illetve nem kivehető.

A második antropológiai teret vizsgálva megfigyelhetjük, hogy az 1-3. kép helyszíne a szabadban található. Az 1. képen például a csillebérci úttörőtábor életéből nyerhetünk pillanatképet. A gyerekek kint, a sátrak előtt, a nyári napsütésben pingpongoznak, illetve árgus szemekkel figyelik egymás játékát. A 2. és 3. képen szintén a nyári pihenésé a főszerep. A gyerekek a Balatonban fürödnek, illetve játszanak. A 2. kép a balatonzamárdi úttörőtáborban készült, mely a szocialista éra gyermeküdületetésének fő helyszíntípusát szimbolizálja. A képről kivehető a vízben történő tömeges játékforma, mely jelenti egyrészt a Balatonban való közös „gázolást”, szaladást, másrészt az úszótevékenységet. A 3. kép a balatoni labdajáték egy konkrét válfaját közvetíti, háttérben a partmenti sávban sorakozó nyárfákkal. A 4. kép teljesen más típusú, akár a helyszínt vagy az ábrázolt cselekvést nézzük. A tizenéves fiúk egy zömök, puritán falú épületben – a szécsényi mezőgazdasági technikum diákotthonában – koncentrált érdeklődéssel sakkoznak. Mind a négy esetben spontán játék képe bontakozik ki a szemünk előtt, hiszen nem fedezhetők fel a fotókon pedagógiai célú elemek.

A képekhez nem tartoznak hosszabb szövegek, csupán egy-egy cím, melyek alátámasztják, illetve felerősítik a képek mondanivalóját. Az 1-2. kép egy és ugyanazon oldalon található, mely számos egyéb képet is felvonultat. Az oldal a *Boldog nyár* címet viseli, de mind a két fotóhoz konkrét cím is tartozik. A 3. és 4. kép szintén csak egy-egy rövid címmel büszkélkedhet.

E négy fotográfia tehát idilli állapotokat közvetít a lapolvasónak, melyet a képfeliratok is alátámasztanak. E felvételek nem tekinthetők pusztán illusztrációnak, hiszen a képek nem egy kiterjedt szöveg szerves részét alkotják, illetve azt kiegészítve vizualizálják a leírtakat, hanem konkrét közvetítő,

információhordozó, prezentáló szereppel bírnak. A képeket vizsgálva kitűnik, hogy többségük az úttörőmozgalom nyári helyszínein készült, s az ideológiai nevelés programját hordozzák.

1963

Az 1963. esztendő a vizsgálat célját tekintve teljes mértékben kilóg a sorból. A lapban rögzített fotók ugyanis a játék képi megjelenítése szempontjából nem vonhatók elemzés alá. Ebben az évben rendkívül kevés fényképet publikáltak a *Köznevelésben*, s azok is inkább épületekről, emlékművekről, városrészekről stb. készültek. Jellemzőbb a grafikus vagy rajzos ábrázolás közlése, melyek többek között *Bató Géza*, *Kürthy Sándor* és *Masznyik Iván* munkáját dicsérik. Az 1953-as évben jóval több képet publikáltak, melyek azonban ideológiailag is erősebb beállítottságot tükröznek. A játéktevékenységet, illetve az emberi jelenlétet nélkülöző lapszámok közreadása viszont éppen e hiányosságnak köszönhetően egy más szempontú megközelítés lehetőségét rejti magában, mely további kutatások táptalaját biztosítja.

1973

Az 1973. évben a játék képi megjelenítését tíz fotográfia (köztük egy montázs – 8. kép) segítségével tárhatjuk fel a *Köznevelésben*. Három (5-7.) kép a tavaszi, hat (8-13.) kép az őszi, egy (14.) kép pedig a téli időszakban látott napvilágot. Érdekes fejlemény, hogy a nyári szünet idején nem közöltek le a lapban ilyen jellegű alkotásokat. A képek nagy része a laptestek belsejéből származik, s csupán néhány kép ered az első külső (8. kép), valamint a hátsó külső borítóról (10-11. kép). Több mint a fele esetben a képek eredetét és készítőinek kilétét egyaránt homály fedi. Két mű (9. és 14. kép) az MTI-fotók közé sorolható, s *Keleti Éva*, valamint *Benkő I.* szerzeményei. Ezen felül két kép (7. és 12. kép) *Magyar Béla* munkáját dicséri.

5. kép: Egy ötlet – és más semmi
Forrás: Köznevelés (1973). XXIX(11), 1973. március 16. p. 5.

Megjegyzés: A Kiskunfélegyházi Rejtvényfejtő Klub 1971 őszén kezdte meg működését a település határában álló iskola falai között. A klub hetente ülésezett, s sikerrel vezette be a sakkozás rejtjelmeibe az intézmény tanulóit, melyet a Szabad Föld sakk-kupa elnyerése is bizonyít.

6. kép: Pillanatkép a Kiskunfélegyházi Rejtvényfejtő Klub életéből, cím nélkül
Forrás: Köznevelés (1973). XXIX(11), 1973. március 16. p. 5.

Megjegyzés: A kiskunfélegyházi iskolában működő Rejtvényfejtő Klub diákjai kiemelkedően szerepeltek a járási-megyei versenyeken, vetélkedőkön és pályázatokon, melyet a rejtélyes feladványok megfejtése iránti elköteleződésük motivál.

7. kép – Történelmet játszunk... (Magyar Béla felvétele)
Forrás: Köznevelés (1973). XXIX(14), 1973. április 6. p. 7.

Megjegyzés: Mezei Éva, a 25. Színház dramaturgja, s a Pinceszínpad rendezője hetente egy délutánt a rákospalotai Bogáncs utcai iskolaotthon ötödikeseinek szentelt, s drámajáték keretei közt „történelmet játszott” a tanulókkal. A diákokkal töltött hatvan perc a kérdés-felelet játékok előadásának, a vers- és daltanulásnak engedett konstruktív teret.

8. kép: A nyári szünet véget ért, kezdődik az iskola, cím nélkül (Horváth Ferenc montázsa)
Forrás: Köznevelés (1973). XXIX(27), 1973. szeptember 7. első külső borító

Megjegyzés: Az 1973/1974. tanév első hetében még élénken él a nyári élmények, a vízparti játékok nem is oly távoli emléke a gyermekek tudatában, miközben az önfeledt szórakozás helyébe immár az iskolai kötelességek teljesítése, a tanulás lép. Az új tanév új feladatok elé állítja a diákokat és a pedagógusokat egyaránt.

9. kép: Vidám együttes ének és játék Mozsgón (MTI-fotó, Keleti Éva felvétele)
Forrás: Köznevelés (1973). XXIX(30), 1973. szeptember 28. p. 2.

Megjegyzés: A 25. Színház társulata tíz napon át Baranya megyei kisközségek vendégszeretét élvezte. A társulat tagjai általános iskolákba is ellátogattak, ahol népdalokkal és versekkel köszöntötték a fiatalokat.

10. kép: Kép a Tabánból
Forrás: Köznevelés (1973). XXIX(30), 1973. szeptember 28. hátsó külső borító

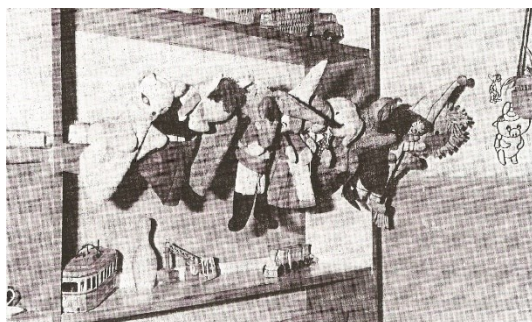
Megjegyzés: Budapest (jelenlegi) I. kerületének tabáni városrészében, a Budai Vár irányából nézve gyermeki krétarajkésztést örökített meg a fényképész. A háttérben a tabáni templom tornya magasodik. A kreativitás kibontakoztatásához ideális teret biztosít a tágas, ezerszínű szabadtéri környezet.

11. kép: Kép a Tabánból

Forrás: Köznevelés (1973). XXIX(30), 1973. szeptember 28. hátsó külső borító

Megjegyzés: Óvodás csoport szabadtéri foglalkozása (játéka) zajlik a Budai Vár előterében, a Tabán fűvel szegélyezett parkjában. A „vonatozás” a gyermekek kedvelt csoportos játéktevékenysége, mely hozzájárul az összerendezett mozgás, illetve koordinációs készségek fejlesztéséhez.

12. kép: A bábjáték kellékei egésznapos iskolában (Magyar Béla felvétele)

Forrás: Köznevelés (1973). XXIX(31), 1973. október 5. p. 6.

Megjegyzés: A bábozás bevonása az iskolai tanítás-tanulás folyamatába a gyermeki személyiség sokoldalú megfigyelésére és fejlesztésére ad lehetőséget. Kiskorban a játékos tudáselsajátítás, a játéktevékenységen keresztül megvalósuló önkifejezés a helyes önértékelés, a biztos éntudat kialakulásának egyik záloga.

13. kép: Páros játék a szabadban, cím nélkül
Forrás: Köznevelés (1973). XXIX(33), 1973. október 19. p. 8.

14. kép (MTI-fotó, Benkő I. felvétele)
Forrás: Köznevelés (1973). XXIX(41), 1973. december 14. p. 16.

A képeken szereplő személyek száma igencsak változatos. A legjellemzőbb a 3-5 fős kompozíció (7. és 13-14. kép), de 1 fős (5. és 10. kép), 10-12 fős (6. és 11. kép) és 30 fő feletti bemutatások (8-9. kép) is előfordulnak. A 12. képen pedig egyáltalán nem szerepelnek emberek. A fotókon fiúk és lányok, illetve férfiak és nők is megjelennek, körülbelül egyenlő arányban. Az életkort tekintve ugyancsak széles a paletta. Az óvodás, az alsó és felső tagozatos, illetve a felnőtt korosztály egyaránt képviselteti magát. A fotók szereplői a fényképek fókuszában állnak.

Az antropológiai terek vizsgálata szintén ezt a tendenciát követi. A gyermekek, illetve diákok öltözetét szemügyre véve az évszakhhoz illeszkedő egyéni ruházat dominanciája mutatkozik. Némely képen a viselet részét képezi az iskolai egyenruha/egyen nyakkendő, az úttörő-nyakkendő, az óvónői köpeny, a fürdőruha, illetve a jelmez (kockás abrosz formájában). A felvonultatott eszközök fajtája is szerteágazó. Ismét felbukkan a sakktábla-motívum, előtűnik a rejtvényűjság és egyéb rejtvényfejtő kellékek, az előbbieken már említett jelmez, mely viselet is egyben, a homokozó készlet, a horgászbót és a rajzkréta. A 12. képen kizárólag játékeszközöket láthatunk. Számptalan ember- és állatfigurás kézbáb, illetve fajtáék (tekebábu, vonat, darusautó, villamos) sorakozik egymás mellett.

A másodík antropológiai tér fele részben az iskolai tantermekek, fele részben a szabadtéri helyszíneket (például a vízpart, az iskolaudvar) jeleníti meg. Ezen belül a kognitív képességek serkentését elősegítő játékok a zárt térhez, az iskolához, illetve konkrétan a tanteremhez kötődnek, míg a mozgásos ügyességi feladatok jobbára a szabad ég alatt zajlanak. A képek által közvetített játéktevékenységek három kategóriába sorolhatók. A fotók többsége spontán játékot (homokozás, horgászás, hógolyózás stb.) mutat be. Egy másik részük pedagógiai célú játékot (sakkozás, rejtvényfejtés stb.) tár fel. Emellett előfordul néhány olyan fotográfia is, melyek pedagógiai célú tevékenységről árulkodnak, játékos elemek kíséretében. Itt elsősorban a 7. képet kell megemlítenünk, mely a drámajáték szerepére és lehetőségére hívja fel a figyelmet a történelemtanításban, illetve a 11. képet, mely egy óvodai csoport szabadtéri foglalkozásába enged betekintést az olvasónak.

A képek mintegy feléhez (8-12. kép) csupán egy rövidebb felirat, illetve cím társul, nem ágyazódik tehát a képi ábrázolás egy széles spektrumú szöveges kontextusba. Ezen fotók nyelvi elemei a képek készítésének körülményeire is tesznek néhány kisebb utalást. Két fotográfia (13-14. kép) csak illusztráció szerepét tölti be, s nem fedezhető fel szorosabb kapcsolat a képek és a szöveges források között. Három további kép (5-7. kép) esetében a szöveg az, amely egyértelművé, pontosan azonosíthatóvá teszi a fotón megjelenített cselekvések részleteit. A textus elolvasása nélkül nehezen tudnánk azonosítani a helyszíneket, tehát a konkrét terepet, ahol a képek készültek.

Az 1973. esztendőben tehát már több a játékos megjelenítést felvállaló kép a lapban, melyek jelentős része az őszi időszakban került közlésre. A képek

továbbra is egy idilli állapot közvetítésének érzetét keltik, ám ezúttal már közelebb állnak az iskolai valóság világához. A fotókon megjelenített tanulók és pedagógusok száma, neme és életkora rendkívül heterogén. A játék sokszínű megnyilvánulása kerül bemutatásra.

1983

Az 1983. évben viszonylag gazdag képanyag áll rendelkezésre az elemzéshez, hiszen összesen 16 képen jelenik meg a játéktevékenység ábrázolása. A fotók nagy része (19-27. kép) az őszi, illetve a téli időszakban (15-16. kép, 28-30. kép) készült. Egy-két nyári felvétel (17-18. kép) is felbukkan a képek közt, bár a nyári évszakra a fotók alapján nem derül fény. A képek jelentős része a lappeldányok belső oldalairól származik, ám az első külső borítón közreadott fotók száma sem elhanyagolható. A képek döntő többsége – kilenc fotó – az MTI fotószerkesztőségéből való, s egy-két kivétellel *Földi Imre* felvételei (15., 19-24., 26. és 30. kép). Az egyéni szerzők közt helyet kapott többek között *Nagy Lajos* és *Kiss Andrea*, illetve elvétve akad egy-két olyan kép is (16. és 28-29. kép), melyek eredetét és készítőjét nem ismerjük.

15. kép: A moszkvai ZIL Autógyár lakótelepének óvodásai (MTI fotó, Petrovics László felvétele)
Forrás: *Köznevelés* (1983). XXXIX(2), 1983. január 14. p. 12.

Megjegyzés: A fotó a vakok marburgi (NSZK) oktatási központjának struktúráját bemutató cikket illusztrálja. Az iskolarendszer modelljének minden lépcsője az önállóságra neveli a fiatalokat, melyben kiemelt helyet képvisel a változatos segédeszközök biztosítása, valamint a sajtóközpontok által felvállalt speciális kiadványkészítés megvalósítása.

*16. kép: A makói Kálvin téri iskola, cím nélkül
Forrás: Köznevelés (1983). XXXIX(6), 1983. február 11. p. 3.*

Megjegyzés: A makói „öreg iskola” tágas udvarán, a kora tavaszi napsütésben gyermekzsivaj, önfeledt szabadtéri játék képe bontakozik ki a szemlélő előtt. A hatalmas iskolaudvar sportolásra (is) kiválóan alkalmas, fákkal, bokrokkal és virágokkal övezett terület.

*17. kép: Játékos angol nyelvű foglalkozás óvodásoknak (Szófia-Pressz, Szamuil Milev felvétele)
Forrás: Köznevelés (1983). XXXIX(20), 1983. május 20. p. 14.*

Megjegyzés: Szófiában az 1950-es évek legelején állították fel az Idegen Nyelvek Oktatási Központját, mely az óvodásoktól a nyugdíjasokig bezárólag minden korosztály számára indított nyelvtanfolyamokat. Az óvodások és általános iskolások nyelvképzése játékos formában, társalgási szituációk és élethelyzetek imitálásával szinte észrevétlenül zajlott.

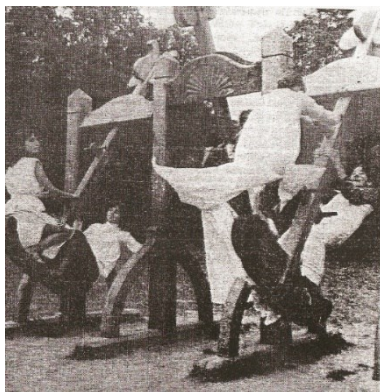
18. kép: Kép a szombathelyi Hámán Kató kollégium életéből (Kiss Andrea felvétele)
Forrás: Köznevelés (1983). XXXIX(25), 1983. június 24. első külső borító

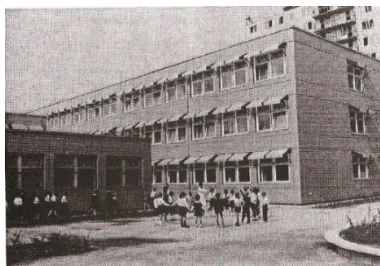
19. kép: Ókori görög „olimpiai játékok” a csillebérci úttörőtáborban (MTI-fotó, Földi Imre felvétele)
Forrás: Köznevelés (1983). XXXIX(27), 1983. szeptember 9. első külső borító

20. kép: Ókori görög „olimpiai játékok” a csillebérci úttörőtáborban (MTI-fotó, Földi Imre felvétele)
Forrás: Köznevelés (1983). XXXIX(27), 1983. szeptember 9. első külső borító

21. kép: Ókori görög „olimpiai játékok” a csillebérci úttörőtáborban (MTI-fotó, Földi Imre felvétele)
Forrás: Köznevelés (1983). XXXIX(27), 1983. szeptember 9. első külső borító

22. kép – Új iskola Budapesten, a XIX. kerületi Hikádé Aladár utcában
(MTI-fotó, Tóth István Csaba felvétele) Forrás: Köznevelés (1983).
XXXIX(28), 1983. szeptember 16. p. 12.

23. kép: Az érdi Béke téri lakótelep újonnan épített óvodájának udvarán bicikliznek a gyerekek,
cím nélkül (MTI-fotó, Földi Imre felvétele)
Forrás: Köznevelés (1983). XXXIX(30), 1983. szeptember 30. p. 5.

Megjegyzés: Az új érdi (Béke téri lakótelepi) bölcsőde és óvoda udvarán zebrákkal, közlekedési táblákkal (záró és felező) vonalakkal felfestett utat (is) építettek a gyerekek számára a közlekedési szabályok játékos elsajátításához.

24. kép: Az érdi Béke téri lakótelep újonnan épített óvodájának udvarán játszanak a gyerekek, cím nélkül (MTI-fotó, Földi Imre felvétele)

Forrás: Köznevelés (1983). XXXIX(30), 1983. szeptember 30. p. 5.

Megjegyzés: Az új (oktatási) intézmény, a hatvanszemélyes bölcsőde és a százszemélyes óvoda udvarát hamar birtokba vették a gyerekek az érdi Béke téri lakótelepen. Az épületkomplexum felállításához mintegy egymillió forint értékű társadalmi munkával járultak hozzá a város lakói.

25. kép: Játék a folyosón, cím nélkül (Nagy Lajos felvétele)

Forrás: Köznevelés (1983). XXXIX(30), 1983. szeptember 30. p. 8.

26. kép: Játék az egri várban (MTI-fotó, Szabó Sándor felvétele)
Forrás: Köznevelés (1983). XXXIX(37), 1983. november 18. p. 7.

Megjegyzés: A nemzetközi trendekhez igazodva Magyarországon is felértékelődött a múzeumok, néprajzi, hely- és iskolatörténeti gyűjtemények tanító-nevelő szerepe. A múzeumlátogatások elősegítését szolgálja az új tanítási rend bevezetése, a múzeumi foglalkozások számának gyarapodása.

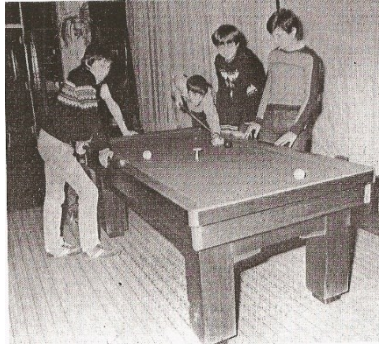
27. kép: Folyosói körjáték, cím nélkül (Nagy Lajos felvétele)
Forrás: Köznevelés (1983). XXXIX(38), 1983. november 25. első külső borító

Megjegyzés: A „tapsolós” játék – mondókákkal és versekkel tarkított – négyfős változata. Pillanatkép az iskolai szünetek nyüzsgő életéből; vidám játék a tantermi falakon túl.

28. kép: Maszkot készítenek a gyerekek a szobrász tanszakon
Forrás: Köznevelés (1983). XXXIX(39), 1983. december 2. p. 4.

Megjegyzés: Budafokon, a zeneiskola keretén belül 1981 óta számos tanszak működik, köztük Szabó Gábor szobrászművész foglalkozássorozata, ahol a szobrászkodás alpműveleteit sajátíthatják el a diákok. Szabó Gábor nevéhez fűződik többek között az ország első gyermekszobrász-szakkörének megszervezése is.

29. kép: Kedvelt szórakozás a biliárdozás

Forrás: Köznevelés (1983). XXXIX(41), 1983. december 16. p. 17.

Megjegyzés: A Magyar Néphadsereg hat kollégiumának egyikét, a leendő hivatásos katonák közösségi életének színterét láthatjuk. A középiskolai katonai kollégiumok felállítása a honvédelmi miniszter 1974. évi rendelete alapján valósult meg.

30. kép: Korcsolyapályát készítettek a gyerekek a XI. ker. Hengermalom úti lakótelepen (MTI-fotó, Pintér Márta felvétele)

Forrás: Köznevelés (1983). XXXIX(43), 1983. december 30. első külső borító

Megjegyzés: A lakótelepi gyerekek jégkorcsolyázását, a játszótér eredeti funkciójától és eszköztárától kissé eltávolodó hasznosítás sajátos mozzanatát mutatja be a téli felvétel.

Minden képen kis- vagy nagycsoportok szerepelnek, jellemző tehát a 3-8 fős, a 10-15 fős, valamint a 20-35 fős bemutatás. A fotók lányokat és fiúkat, férfiakat és

nőket, gyerekeket, szülőket és pedagógusokat egyaránt megjelenítenek. A többség az általános iskolai korosztályt képviseli, de szép számban előfordulnak óvodások, valamint feltűnik a középiskolai korosztály is. A fotók egy részén a központilag megjelenített alakok mellett a háttérben is embereket látunk – néhol többet, mint az előtérben.

A viselet tekintetében kijelenthetjük, hogy az egyéni ruházat a legjellemzőbb, továbbá az óvodai és iskolai egyenruha is markáns jegye az emberábrázolásnak. Külön érdekesség a jelmezes alakok képi megörökítése. A felvonultatott eszközök palettája ezúttal is széles. Főszerephez jut többek között a mászóka, az állatfigurás kézbáb, a libikóka, a bicikli, a játszótéri faház és faló, különböző maszkok, továbbá a biliárdasztal és a biliárdkészlet.

A képek kétharmada szabadtéri foglalkozást örökít meg, mely mindenekelőtt az iskola- és óvodaudvart, a játszóteret, illetve az úttörőtáborot jeleníti meg. A beltéri fényképek többsége a kollégiumi élet mindennapjaiba és a tanórák közti folyosói szünetek élményvilágába enged betekintést. A cselekvések – jellegük szerint – három kategóriába sorolhatók. A spontán képek (15-16., 18., 24-25. és 27-30. kép) dominanciája ezúttal is feltűnő. A pedagógiai célú játékot megörökítő fotók (19-23. és 26. kép) növekvő száma szintén biztató. A játékos elemeket tartalmazó pedagógiai célú tevékenységek közé egy fotográfia (17. kép) illeszkedik, mely a bábjáték bevonásának lehetőségét veti fel az óvodások angol nyelvű foglalkozásai során.

A képekhez tartozó nyelvi elemek két markáns vonalat követnek. Egy részük pusztán a cím megadására korlátozódik, illetve a képi anyagot (18-22., 25., 27. és 30. kép) csak illusztrációként hasznosítja. A szövegek másik része viszont szoros kapcsolatot ápol a leközölt fényképekkel (15-17., 23-24, 26. és 28-29. kép). Ez utóbbi esetben a kép felerősíti a szöveg tartalmi mondanivalóját azáltal, hogy a képi megjelenítéshez képest a textus többletinformációt hordoz.

A képeket globálisan szemügyre véve egyértelműnek tűnik, hogy a fotók multiperspektivikus tartalmat hordoznak, s ezáltal multiperspektivikus megközelítést tesznek lehetővé. A képek a csoportos ábrázolást preferálják, melyeken az egyéni viselet dominál. A játéktevékenységek sorában a szabadtéri játékok a meghatározóak, s a képekhez társuló szövegek informatív értéke is szembeötlő.

Összegzés

A *Köznevelés* hasábjain az 1953., az 1963., az 1973. és az 1983. évben napvilágot látott, játéktevékenységet megörökítő fényképek számbavétele, ikonográfiai elemzése számos eredménnyel kecsegtet. 1953 és 1983 között az évtizedek előrehaladtával a vizsgálat alá vonható képek száma növekszik, s 1983-ra – 1953-

hoz képest – már a négyszeresére duzzad. Míg kezdetben a fotók készítőit és forrásait egyáltalán nem ismerjük, addig '73-ra és '83-ra a képek előállításának körülményeit, a készítőit és az eredetét is mind gyakrabban rögzíti a szerkesztőség a fotók közlésével párhuzamosan. Az ábrázolt személyek számát tekintve az egyéni megjelenítés helyett a csoportos ábrázolás a domináns. 1953-ban még csupán fiúkat láthatunk az elemzett képeken, ám a későbbiekben már fiúk és lányok egyenlő arányban válnak a képek szereplőivé.

Az antropológiai terek vizsgálata szintén alapvető megállapítások tételére sarkall. Az 1950-es években még a mozgalmi viselet a meghatározó, ám a későbbi évtizedekben az évszakhhoz illeszkedő egyéni ruházat túlsúlya mutatkozik. A képeken a játéktevékenységhez kapcsolódó eszközök szerteágazó bemutatást élveznek, melyek az egyre korszerűbb innovációs fejlesztési törekvésekhez igazodnak. Mindhárom elemzett blokkban a szabadtéri felvételek aránya a legmarkánsabb, ám az iskolai tantermi tér is fel-felbukkan a helyszínek sorában. A cselekvések jellege a spontán játék meghatározó szerepét hangsúlyozza. A képek kisebb hányada pedagógiai célú játékot prezentál, s azon pedagógiai célú tevékenységek megjelenítése, melyek esetenként játékos elemeket is tartalmaznak egészen elenyésző. A nyelvi elemek feltárása az évtizedek múlásával egyre inkább előtérbe helyezi a leközlött képek és a hozzájuk kapcsolódó szövegek szoros kapcsolatát, a „pictura” és „scriptura” összefonódását.

Jelen mikrokutatás a pedagógiai szaksajtó egy meghatározott szegmensének ikonográfiai vizsgálatára fókuszált. A képelemzés során levont konklúziók és a kirajzolódó tendenciák sajátos kontextusba helyezik a gyermeki játékok és játéktevékenységek képi megjelenítését, így a kapott eredmények hozzájárulhatnak a *Köznevelés* közoktatáspolitikai orgánumként betöltött szerepének és a korszak innovációs eszközfejlődési vonulatának teljeskörű megismeréséhez.

Felhasznált irodalom

1948. évi XXXIII. törvénycikk a nem állami iskolák fenntartásának az állam által való átvétele, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami tulajdonbavétele és személyzetének állami szolgálatba való átvétele tárgyában
URL: <https://tinyurl.com/ht36r5ue>
1961. évi III. törvény a Magyar Népköztársaság oktatási rendszeréről
URL: <https://tinyurl.com/yc797tju>
1985. évi I. törvény az oktatásról
URL: <https://tinyurl.com/4j6f7zkf>
- Báthory, Z. & Falus, I. (eds., 1997). *Pedagógiai Lexikon*. III. kötet, I-Ny. Keraban, Budapest.
- Cennerné Wilhelmb, G. (1986). Történeti ikonográfia. In Kállay, I. (ed.), *A történelem segédtdományai*, ELTE-BTK, Budapest, 331-344.

• A tanulmányban előforduló webes hivatkozások legutolsó ellenőrzési időpontja: 2024. december 28.

- Darvai, T. (2022). *Oktatáspolitikai a korai Kádár-korszakban, a Tanító című folyóirat elemzése alapján*. Gondolat, Budapest, ISBN 9789635561469
URL: <https://tinyurl.com/28jbyr7z>
- Endrődy-Nagy, O. (2017a). A gyermekkortörténeti ikonográfia kiáltványa. *Gyermeknevelés*, 5(1), 1-3.
DOI: <https://doi.org/10.31074/gyntf.2017.1.110.122>
- Endrődy-Nagy, O. (2017b). A gyermekkortörténeti ikonográfia kutatási irányai és lehetőségei. *Gyermeknevelés*, 5(1), 110-122.
DOI: <https://doi.org/10.31074/gyntf.2017.1.110.122>
- Géczi, J. & Darvai, T. (2010). A gyermek képe az 1960-1980-as évek magyar nevelésügyi szak-sajtójában. Géczi, J., *Sajtó, kép, neveléstörténet. Tanulmányok*. Iskolakultúra-könyvek, 38, 126-166
- Géczi, J. (2008). Ikonológia-ikonográfia mint a történeti pedagógia segédtudománya. *Iskolakultúra*, 18(1-2), 108-119.
URL: <https://tinyurl.com/7tup3f6w>
- Géczi, J. (2010). Képi hangsúlyok a pedagógiai szakajtóban, 1960-1980. In Kozma, T. & Perjés, I. (eds.), *Új kutatások a neveléstudományokban 2009 – Többnyelvűség és multikulturalitás*. MTA Pedagógiai Bizottsága, Aula Kiadó, Budapest, 311-328. ISBN 978-963-9698-88-8
URL: <https://tinyurl.com/4pp6ukzb>
- Jáki, L. (1962). *A magyar nevelésügyi folyóiratok bibliográfiája 1937-1958*. OPKM, Budapest.
- Jáki, L. (1993). *A magyar neveléstudomány forrásai*. OPKM, Budapest.
- Kardos, J. (1997). A magyar iskola elmúlt évtizedei (1945-1996). In Balogh, L. (ed.), *Iskola a magyar társadalom történetében*. OPKM, Budapest, 69-79
- Kelemen, E. (2002). *Hagyomány és korszerűség. Oktatáspolitikai a 19-20. századi Magyarországon*. Társadalom és oktatás 18. Oktatáskutató Intézet, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Kelemen, E. (2013). A 19-20. századi oktatáspolitikai változások tükröződése a magyarországi oktatási törvényekben. *Neveléstörténet*, 10(3-4), 20-32.
URL: <https://tinyurl.com/mrybej96>
- Kéri, K. (2001). *Bevezetés a neveléstörténeti kutatások módszertanába*. Kutatás-módszertani Kis-könyvtár 2. Műszaki Könyvkiadó, Budapest
URL: <https://tinyurl.com/32bt56bw>
- Kéri, K. (2009). Hervasztó jelen, virágzó jövő. Gyermekábrázolás a Nők Lapja címdalain az 1950-es években. In Szabolcs, É. (ed.), *Ifjúkorok, gyermekvilágok II*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 166-233.
- Köznevelés (1995). 51(39-40).
URL: <https://tinyurl.com/bdfb5ayj>
- Köznevelés (2013). 69(1).
URL: <https://tinyurl.com/4jycsn9k>
- Mietzner, U. & Pilarczyk, U. (2008). Bilder als Quellen in der erziehungshistorischen Forschung. In Pukánszky, B. (ed.), *A neveléstörténet-írás új útjai*. Gondolat Kiadó, Budapest, 194-213.
URL: <https://tinyurl.com/2c2ey7ad>
- Nagy, S. (1978). *Pedagógiai Lexikon*. Harmadik kötet, L-Q. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Novák, G. (1995a). „A tudományos rovatot szerkesztettem”. *Köznevelés*, 51(39-40), 8.
URL: <https://tinyurl.com/bdfb5ayj>
- Novák, G. (1995b). „Közérthetően kívántunk szólni”. *Köznevelés*, 51(39-40), 9.
URL: <https://tinyurl.com/bdfb5ayj>
- Pilarczyk, U. & Mietzner, U. (2010). A képtudomány módszerei a neveléstudományi és társadalomtudományi kutatásban. *Iskolakultúra*, 20(5-6), Melléklet, 3-17.
URL: <https://tinyurl.com/2s4jskxz>

- Portik, E. E. (2014). A felnőtt-gyermek kapcsolat képi ábrázolása a Cimborá című gyermekfolyóiratban (1922-1929). *Pedacta*, 4(2), 23-34.
URL: <https://tinyurl.com/2n64bd65>
- Sáska, G. (1990). A szakaszos fejlődés tünetei a magyar közoktatás-politikában 1950 és 1980 között. *Pedagógiai Szemle*, XL(7-8), 632-647.
- Somogyvári, L. (2015). *Ikonográfia a neveléstörténet-írásban. Pedagógiai életképek a hatvanas évekből*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Somogyvári, L. (2017). Lenin, a gyermek. Politikai ikonográfia és pedagógia az államszocializmusban. *Gyermeknevelés*, 5(1), 55-63.
DOI: <https://doi.org/10.31074/gyntf.2017.1.55.63>
- Szőnyi, Gy. E. (2004). *Pictura & Scriptura. Hagyományalapú kulturális reprezentációk huszadik századi elméletei*. Ikonológia és Műértelmezés 10. JATEPress, Szeged
- Szunyogh, Sz. (1995). Ötven év. *Köznevelés*, 51(39-40), 6.
URL: <https://tinyurl.com/bdfb5ayj>
- Új Köznevelés – Lapszámok
URL: <https://tinyurl.com/muzmaex3>

Elemzett folyóiratszámok (Köznevelés)

- Köznevelés (1953). IX(14).
- Köznevelés (1953). IX(15).
- Köznevelés (1953). IX(22).
- Köznevelés (1973). XXIX(11).
- Köznevelés (1973). XXIX(14).
- Köznevelés (1973). XXIX(27).
- Köznevelés (1973). XXIX(30).
- Köznevelés (1973). XXIX(31).
- Köznevelés (1973). XXIX(33).
- Köznevelés (1973). XXIX(41).
- Köznevelés (1983). XXXIX(2).
- Köznevelés (1983). XXXIX(6).
- Köznevelés (1983). XXXIX(20).
- Köznevelés (1983). XXXIX(25).
- Köznevelés (1983). XXXIX(27).
- Köznevelés (1983). XXXIX(28).
- Köznevelés (1983). XXXIX(30).
- Köznevelés (1983). XXXIX(37).
- Köznevelés (1983). XXXIX(38).
- Köznevelés (1983). XXXIX(39).
- Köznevelés (1983). XXXIX(41).
- Köznevelés (1983). XXXIX(43).